

Mida me (reaalselt ja inspireerivalt) saame välisüliõpilastele eesti kultuurist ja keelest kaasa anda?

Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides

Temaatilise hindamise tulemus tutvustav seminar, 21. märts 2019, Eesti Kunstiakadeemia

Eerik Jõks, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia

Kuidas sündis Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias aine „Eesti kultuur ja keel“?

Pealkirjas tõstatatud küsimusest lähtuvalt olen ma kavandanud ning õpetan Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias ainet „Eesti kultuur ja keel“ (ÜAK 627). Tegu on ühesemestrilise ainega, millel on kolmkümmend loengutundi (15 kohtumist), 48 tundi iseseisvat tööd ja mis päädib arvestusega ning annab aine positiivsel läbimisel 3 EAP-d.

Pealkirjas võiks vabalt olla „eesti“ kirjutatud ka suure algustähega, sest aine loomisel oli mul silme ees siht õpetada „Eestit“ – püüe anda tulemuslikult kaasa killukese meie ainulaadset keelt ja kultuuri nii üliõpilasele Hiinast kui Koreast, nii Saksamaalt kui Austraaliast, nii Lätist kui Soomest. Aine ülesandeks on tutvustada eesti kultuuriruumi ja õpetada jõukohasel määral eesti kõnekeelt. Aine õpetamisel on probleemiks üliõpilaste üldiselt suur õppekoormus ja õppetööväline hõivatus, mis on tinginud kõrghariduse muutumise õhukeseks – üliõpilasel ei ole aega, ega ka huvi piisavalt süveneda. Samuti on probleemiks väga lai skaala üliõpilaste rahvusi, kultuure, variantsust keeleoskuses ja eelnevas teadlikkuses ning motiveerituses ainet õppida. Küllalt ülekoormatud olukorras kipuvad üliõpilased tegema valikuid ja minu kogemuse kohaselt tegelevad nad põhjalikumalt vaid nende ainetega, millest neil tulevases karjääris realselt kasu on. Eesti kultuur ja keel üldjuhul sellesse valikusse ei kuulu. *Niisiis peaks aine ülesandeks olema näidata eesti kultuuri ja keelt kui fenomeni, mis on ainulaadne ja millest on võimalik midagi tulevaseks professionaalseks tegevuseks inspireerivat ning kasulikku omandada.*

Aine baaspõhimõtted

Kõige enam on eesti kultuuri mitmekihilisusest räägitud ida-lääne kontekstis. On aga veel üks mitmekihilisuse faktor: Läänemere soome ja indogermaani kontekst. Eestlased oma keele ja meelega on koos soomlastega viimased Läänemere soome rahvad, kelle keel veel laiemat kasutust leiab.¹ Meie grammatilise soota emakeel on Evald Saagi arvates märk sellest, et me oleme üks neist loodusrahvastest, kes on kõrgkultuuri jõudnud.² Sinna oleme me aga jõudnud indogermaani kultuur- ja keelkonna vahendusel. *Siin tekibki õpetatava aine tuum: Läänemere soome ja indogermaani pingeväli, mis on ainulaadne, huvitav, kütkestav ja inspireeriv.*

Millest koosneb „Eesti kultuur ja keel“ loeng?

Iga loeng koosneb kolmest osast. (1) regilaulu või mõne muu sobiva eestikeelse laulu laulmine; (2) loengu peateema käsitlemine; (3) praktiline keeleõpe interaktiivse keeleõppeprogrammi „Keelekliik“ abil.³

(1) Loengu peateema

Loengu peateemaks on enamasti mõni ajajärk Eesti ajaloost või siis mõni üldisem Eestiga seotud teema. Arvestades loengute mahtu, on ajalooajajärgid arusaadavalt üsna ülevaatlikult käsitletud: (1) muinasaeg, mis vältab kuni 13. sajandi alguseni; (2) keskaja, mille lõpetab reformatsioon ja rootsi aja algus (16. saj teine pool); (3) rootsi aeg kuni Põhjasõja lõpuni 1710; (4) tsaariaeg, mis vältab esimese iseseisvusaeg alguseni; (5) tsaariaja sees on eraldi teemana ärkamisaeg ja eesti rahvuskultuuri sünd 19. sajandil; (6) esimene iseseisvusaeg kuni teise maailmasõja alguseni; (7) okupatsioonide aeg; (8) taasiseseisvumine. Mõnda nendest teemadest käsitleme ka mitme loengu peateemana ja arvestades, et semestris on 15 kohtumist jäävad veel mõned loengud spetsiifiliste teemade käsitlemiseks nagu nt (1) laulupeod; (2) eesti luule; (3) religioon Eestis; (4) rahvusköök; (5) Eesti loodus.

¹ Teised Läänemere soome keeled on: liivi, vadja, vepsa ja karjala-aunuse.

² „Inimene olla on meil [eestlastel] tublisti kergem, kui indogermaani rahvastel, kus soo vahe väga terav on. Inimene sünnib – ta on kas „he“ või „she“. Ta on kas poiss või tüdruk, saksa keeles kas „er“ või „sie“. Ta kasvab nii. Meil on võimalik kasvada ainult ühe asesõnaga. Me [eestlased] oleme veel üks neid loodusrahvaid, kes on kõrgkultuuri jõudnud. Me võime kõiki õpetada.“ Evald Saag Oõülikooli loengus „Sumeri emajumalatest ja Eesti emadest“. Toimetajad Jaan Tootsen ja Külli Tüli, 2003. Kuula loengut http://www.ylikool.ee/et/13/evald_saag

³ Vt www.keelekliik.ee.

(2) Regilaul

Loengu esimeses osas laulame mõnda regilaulu või muud sobivat eestikeelset laulu, mis on valitud silmas pidades loengu peateemat. Näiteks rääkides tsaariajast on oluline fakt, et alates 1796. aastast hakatakse eestlasi vene kroonusse nekrutiks võtma⁴. Sellega seoses on väga sobiv alustada loengut kas liisuvõtmise lauluga või näiteks tütarlapse kaebelauluga oma vennast, kes on nagu „värvuke vene väessa“ ja kes „kasvas kui kala meressa, vesinaati hallikasse“, aga sellest hoolimata „sealt tema üles otsiti, ikka sõttaje sõlmiti“.

Üks oli vennake minule

Text from Ambla parish (1894)

Seegi sõlmiti sõdaje
Värvuke vene väessa
Mingu katki purje paelad
Lagunegu laeva mastid
Minu venda viiessa
Kasvas kui kala meressa
Vesi naati hallikasse
Sealt tema üles otsiti
Ikka sõttaje sõlmiti.

Kui laul on minu eeslaulmisel ära lauldud, siis ma tõlgin ja seletan teksti. *Regilaulude tekstidesse süvenemine annab üsna hea arusaamise eestlastele omasest mõtteviisist ja looduslähedasest maailmatunnetusest.* Muistne regilaulik suudab küllalt väheste värssidega hästi ära seletada, et vene kroonusse viidud eestlane on oma keskkonnast välja lõigatud ja teda ootab sama saatus, mis merest välja tõstetud kala või vesinaati, mis allikast ära viiakse.

Teine huvitav muusikaline repertuaar, mis aitab mõista indogermaani ja Läänemere soome meelelaadide pingevälja, on rahvapärased koraaliviisid ehk rahvakoraalid, mis on luterlikud koraalid (indogermaani aines), mille maarahvas on endale suupäraseks laulnud (Läänemere soome aines). Kui rahvakoraali õpetamine ja seletamine on juba üsna muusikaspetsiifiline, siis regilaulu õpetamisega välisüliõpilastele saab hakkama iga vähegi viisi pidav ja laulumistest huvituv eestlane kui tal on motivatsiooni ise selle kultuurifenomeniga lähemalt tutvust teha ja ennast selles vallas arendada. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia võib potentsiaalsetele regilauljatele selleks omaltpoolt abi pakkuda.

(3) Praktiline kõnekeele õpe

Üliõpilased peavad igaks loenguks iseseisvalt läbima etteantud mahu interaktiivses keeleõppekeskkonnas Keelekliik. Loengu kolmandas osas jagatakse üliõpilased paaridesse ja iga paar saab ühe dialoogi, mis on koostatud Keeleklikis läbitud materjali kasutades. Dialoogi tekst on inglise ja eesti keeles, keskelt kokkuvolditud paberil. Tublimad saavad hakkama ainult inglisekeelset vaadates ja vahel harva eestikeelset kiigates ja nõrgemad kasutavad paberi mõlemat poolt. Natuke aega saavad paarid omavahel harjutada ning siis esitavad kõik oma dialoogid. Ühtlasi julgustan muidugi õpitut kohe ka igapäevasesse praktikasse rakendama ja mitmed on seda tehes auditooriumides ja koridorides meeldivat elevust tekitanud.

⁴ Ursula Vent (toim), 2017. Eesti ajalugu. Tallinn: Avita, lk 347

<p>1 (Unit 5) A: Hello! How are you? B: Fine, thanks. And you? A: Life is beautiful! B: Indeed! A: What work do you do? B: I am not working currently. I am a student of the Estonian Academy of Music and Theatre. A: Oh, I am also a student. What are you studying? B: I am studying _____. What are you studying? A: I am studying _____. B: How interesting! A: How old are you? B: I am _____ years old. How old are you? A: I am _____ years old. B: We are young. A: What's your family like? B: I have _____. But what's your family like? A: I have _____. B: Sorry, I have to go now. A: Goodbye then! B: Goodbye!</p>	<p>1 (Unit 5) A: Tere! Kuidas läheb? B: Täna küsimast, hästi. Aga sinul? A: Elu on ilus! B: On tõesti! A: Kellena sa töötad? B: Ma ei tööta praegu. Ma olen Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia üliõpilane. A: Oi, mina olen ka üliõpilane. Mida sa õpid? B: Ma õpin _____. Mida sina õpid? A: Mina õpin _____. B: Kui huvitav! A: Kui vana sa oled? B: Ma olen _____ aastat vana. Kui vana Sina oled? A: Mina olen _____ aastat vana. B: Me oleme noored. A: Milline on sinu pere? B: Mul on _____. Aga milline on sinu pere? A: Mul on _____. B: Vabandust, ma pean nüüd minema. A: Head aega siis! B: Nägemist!</p>
--	---

Luuleprojekt

Üliõpilased peavad semestri jooksul täitma ühe iseseisva ülesande. Ma annan igale üliõpilasele ühe eestikeelse luuletuse. Üliõpilane peab leidma omale abiks eesti üliõpilase, kes talle selle luuletuse selgeks õpetab ja seletab, millest luuletus räägib. Semestri lõpus peavad kõik esitama oma luuletuse peast ning seletama teistele üliõpilastele, millest luuletus räägib ja mida nemad sellest luuletusest enda jaoks uut leidsid. Luuleprojektil on mitmeid kasutegureid: lisaks keele õppimisele suhtlevad välisüliõpilased eesti üliõpilastega ja võib-olla saab mõni eesti üliõpilane eesti luulest midagi teada, mida ta varem ei teadnud.

Sillad

Loengu kolmes osas ja samuti nende ühendamises püüan luua sildasid Läänemere soome algupära ja indogermaani maailmatunnetuse vahel, tuues välja midagi ainulaadset just meie keelest ja kultuurist võrsuvast ilmakaemusest. Selliseid paare, mis võimaldavad üliõpilasi inspireerida olen leidnud üsna mitmeid, nt Eesti „jätku leiba“ *versus* indoeuroopa „head isu“ – tegu on täiesti erinevat laadi soovidega ja kahjuks on eestlased ise oma „jätku leiba“ unustamas. Siin võivadki välisüliõpilastest saada eesti üliõpilastele eesti kultuuri meeldetuletajad. Ka eestlaste leidlikkust on võimalik näidata sama skeemi alusel. Eesti kiigelaulud regilaulu repertuaaris, külakiik ning kiigekultuur ja sellest tänapäeval võrsunud uus ja algupärane kiiking. Kirjandusmaailmast leiame algupärase algriimilise eesti regivärsi, mille kaaslaseks on saksa luterliku kirikulaulu tõlkimisest tekkinud lõppriimiline luule. Muusikamaailmas avastame regilaulu muusikalise fraasi, mis on üsna erinev indoeuroopa kunstmuusika fraasist. Keelemaailmas rõõmustab meid eesti keele eripärane prosoodia, milles nt ka sõna rõhutu silp võib olla tajutud pikana *versus* enamik indogermaani keeli, milles silbi rõhutamine tähendab ühtlasi selle pikendamist.

Mis oleks aine ideaalne tulemus?

Aine läbimisel oleks ideaalseks tulemuseks välisüliõpilase positiivne ja innukas hoiak eesti kultuuri ja keele suhtes. Ta võiks pidada eesti kultuuri ja keelt piavalt eriliseks ja inspireerivaks, et hoida seda meeles ja võimalusel edasi õppida. Indogermaani keelkonnast pärinevad üliõpilased õpivad selle aine kaudu oma emakeelest täiesti erinevat keeletunnetust. Aasia üliõpilased õpivad ühe väga kauni Euroopa keele foneetikat, mis aitab neil paremini mõista Lääne muusika fraseoloogiat. Kõige tähtsam on aga see, et üliõpilase hinge jääks rõõmus eestikujuline kontuur, mida nad saavad oma kogemustega täita; et nad võtaksid raasukese meie ilmakaemust oma kodumaale kaasa. Ja mine tea, võib-olla saab Eesti mõnele nii armsaks, et noor andekas üliõpilane otsustab oma elu alatiseks Eestiga siduda.